

קה-א

קשיא לעולא שלא חתם בהבדלה. והרי שנינו שכל הברכות צריך לפתוח ולחתום בברוך! (1)

ומשינן: אמר לך עולא: הא הבדלה נמי — כברכת המצות דמיוא, שאין בה חתימה!

כי ברכת המצות מאי טעמא לא חותם בה — משום דהודאה היא.

שיש בה רק הודאה.

[ואינה כקידוש, שצריך בנוסף להודאה גם לספר בו בשבח השבת. או כברכת יוצר אור, שיש בה גם דברי תחינה, כגון ברחמיך הרבים רחם עלינו. או כברכה ראשונה של שמונה עשרה שיש בה גם דברי ריצוי. ולכן צריך לפתוח ולסיים בהן בשבחו של מקום].

הא נמי, ברכת הבדלה רק הודאה היא, ולכן אין צריך לחתום בה.

רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו

יתבי בסעודתא בערב שבת, והאריכו בה עד סמוך לכניסת השבת. וקאי עליהו רב המנונא סבא.

אמרו ליה: זיל חזי אי מקדיש יומא, אם כבר חשך וקידש היום, ונפסיק את סעודת יום חול בעקירת שלחן, דהיינו בברכת המזון, וניקבעיה לשבתא. נקבע סעודה אחרת לשם סעודת שבת.

אמר לחו רב המנונא סבא: לא צריכיתו להפסיק בעקירת שלחן כדי להבדיל בין סעודת חול לסעודת שבת. כי שבתא קבעה נפשא! (2)

השבת עצמה קובעת את הסעודה שתהא נבדלת מסעודת חול ונחשבת מעתה לסעודת שבת. כי מאחר שהיא אוסרת עלינו לאכול עד שיקדש אין לך הפסק גדול מזה. ולכן, די לכם בפריסת מפה על הלחם וקידוש, ואח"כ יכולים אתם להמשיך בסעודה.

דאמר רב: כשם שהשבת "קובעת" למעשר.

ולכן הם מפרשים שעולא גם כן היה אומר כל שאר הבדלות. אלא שלא היה חותם בה. והמקשן היה סבור שברכה ארוכה היא וצריך לחתום בה. ותירצה הגמרא, שעל אף האריכות הרי כולה הודאה ונחשבת לברכה קצרה. תוד"ה קשיא.

2. הרי"ף מפרש הסוגיא באופן אחר. שהויכוח ביניהם היה אימתי צריך להפסיק, שהם אמרו לרב המנונא שילך לראות אם "נגה יומא" דהיינו שכבר ודאי לילה ולפני זה אי אפשר לקדש. ורב המנונא אמר להם שאין צורך להמתין עד שחשיכה, שהשבת קובעת עצמה כבר בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה.

והרשב"א בברכות שם כתב שלכן אינה חותמת בברוך אעפ"י שהיא ארוכה מפני שברכה זו היא מדרבנן. ולא רצו לעשותה מעולה מהברכות שלפניה שהם מדאורייתא שיש בהם רק חתימה ולא פתיחה, וכאן יהא גם חתימה וגם פתיחה.

1. הקשו התוס' לפירוש רש"י דלעיל, שעולא לא אמר אלא "המבדיל בין קודש לחול" ותו לא, א"כ מה היתה ההוה אמינא של המקשן הרי אין לך ברכה קצרה יותר מזו, ופשיטא שאין לחתום בה כמו בברכת המצות.

ועוד הקשו שהיה לגמרא לתרץ שעולא סבר כרבי יהודה הנשיא דלעיל שהיה אומר רק "ברוך המבדיל בין קודש לחול".

השבת קבעה להבדלה. שאם היו יושבים בסעודה בשבת לפנות ערב, ויצאה השבת, אסורים לאכול עד שיבדילו, לפי שיציאת השבת אוסרת באכילה.

אמר להו רב עמרם: הכי אמר רב: לקידוש קובעת, ולא להבדלה קובעת! שאדרכה, זהו כבוד השבת שיגמור סעודתו שהתחיל בה מבעוד יום, ורק לאחר מכן יבדיל.⁽⁵⁾

והני מילי דהבדלה אינה קובעת, הוא לענין מיפסק — דלא מפסקינן באמצע הסעודה.

אבל אתחולי בסעודה — לא מתחילנן לאחר צאת השבת קודם הבדלה.

ומיפסק נמי, לא אמרן דלא מפסיק אלא כשהיו עוסקין באכילה. אבל אם היו עוסקין

שאפילו אכילת ארעי בשבת נחשבת לאכילת קבע לענין פירות טבל שעדיין לא נגמרה מלאכתן. ולמרות שבימות החול מותר לאוכלם אכילת עראי קודם שנגמרה מלאכתם, בשבת, הואיל והאכילה הוי עונג שבת, הרי אפילו סעודה כל שהיא חשובה קבע, ואסור לאכול אלא אם כן עישר מערב שבת.⁽³⁾

כך שבת "קובעת" לקידוש, שאסור לטעום אפילו משהו קודם קידוש.⁽⁴⁾

ומכיון שהאכילה בשבת יש לה חשיבות מיוחדת, הרי שעם כניסת השבת נחשבת הסעודה מעצמה לסעודת שבת.

סבור מינה [בני הישיבה סברו] **כי היכי דכניסת השבת קבעה לקידוש — כך יציאת**

הסעודה נבדל מתחילתה כשם שקובעת ונבדלת לענין מעשר. שאם התחיל לאכול מבעוד יום אכילת ארעי הרי מיד שנכנסה השבת אסור לו להמשיך לאכול מהטבל, היות שמעתה היא נקראת אכילת שבת. הכי נמי לענין שבת אסור לו לגמור אא"כ קידש וסעודת שבת מקריא. [וכע"ז בתוד"ה כן].

4. כתב המג"א שאף שבכל המצוות שהגיע זמןן לא אסרו טעימה אלא רק קביעות סעודה, מ"מ בקידוש והבדלה החמירו לאסור גם טעימה לפי שעיקר מצותן היא בתחילת זמןן בכניסת השבת ויציאתה. או"ח סי' רל"ה סק"ד.

5. ובדעת הרי"ף [בעינינים 2] כתב הר"ן, שהם לא סברו דהבדלה קובעת בבין השמשות דומיא דקידוש, שהרי אפוקי יומא מאחרינן לה. אלא שבקידוש אמרינן תרתי, שהיא קובעת שאסור לאכול קודם קידוש, וגם שהיא קובעת מבין

[והאחרונים מבארים דאף דקיי"ל דמפלג המנחה יכול לקדש, זה דוקא אם כבר התפלל ותלמידי דרב לא התפללו ולכן לא היו יכולים לקדש רק בלילה או בבין השמשות. או דהאי דינא שיכול לקדש מבעו"י זה דוקא כשיש לו אונס שידוע שלא יהיה לו יין בלילה].

והראיה ממעשר היא: כשם שבמעשר אסור לאכול עראי בבין השמשות שהרי שנינו "ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי" ואם היה מותר לאכול אז ארעי לא היה נחשב למתקן, הוא הדין שקובעת אז לקידוש. [עפ"י הר"ן שם].

3. רש"י והרשב"ם. ובחידושי הר"ן מבאר דרב המנונא אמר להם: מאי דעתכם, שאם לא תפסיקו בעקירת שלחן שתהא הסעודה כולה של חול כיון שהתחיל בה מבעוד יום, ואין כאן סעודת שבת ולא קידוש במקום סעודה. אין הדבר כן. כי שבת היא קבעה נפשה וסוף

רק בשתיה לא אמרן. אלא מפסיק ומבדיל, הואיל ושתיה אינה דבר חשוב.⁽⁶⁾

ושתיה נמי, לא אמרן שאסור לשתות קודם הבדלה אלא בחמרא [יין] ושיכרא [שכר]. אבל מיא — לית לן בה! ומותר אפילו להתחיל לשתות מים קודם הבדלה.

ופליגא דרב הונא.

דרב הונא חזייה ליהווא גברא דשתה מיא קודם הבדלה. אמר ליה: לא מיסתפי מר, וכי אינך חושש מאסכרה?!

דתנא משמיה דרבי עקיבא: כל הטועם כלום קודם שיבדיל — מיתתו באסכרה.⁽⁷⁾

רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא. שהיו שותין מים קודם הבדלה⁽⁸⁾ [אבל לפני קידוש אסור לשתות אפילו מים, מפני כבוד השבת. רשב"ם].

בעא מיניה רבינא מרב נחמן בר יצחק: מי שלא קידש בערב שבת — מהו שיקדש והולך כל היום כולו של שבת?

אמר ליה רב נחמן בר יצחק: מדאמרי בני רבי חייא: מי שלא הבדיל במוצאי שבת — מבדיל והולך כל השבת כולו, כל השבוע [עד יום רביעי].

הכא נמי: מי שלא קידש בערב שבת — מקדש והולך כל היום כולו.

איתיביה רבינא לרב נחמן בר יצחק: תניא: לילי שבת ולילי יום טוב יש בהן קדושה [קידוש] על הכוס. ויש בהן הזכרה בברכת המזון. שבשבת אומרים "רצה", וביום טוב "יעלה ויבוא".

אבל בקידוש של שבת ויום טוב ביום — אין בהם קדושה על הכוס, אלא מברכים רק "בורא פרי הגפן". ויש בהם הזכרה בברכת המזון.

ואי סלקא דעתך כי מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו, אם כן, שבת ויום טוב נמי משכחת להו דישי בהם קדושה על הכוס.

ואסכרה היא מיתת חנק. תוד"ה לא קפדי. ובח"א מהרש"א הקשה דא"כ כל האוכל מאכלות אסורות תהא מיתתו בחנק. והוא מפרש עפ"י המבואר במסכת תענית [כו ב] דאנשי מעמד היו מתענים ברביעי בשבת על האסכרה. ופירש"י שם דברביעי כתיב "יהי מארת" חסר וי"ו מלשון מארה. וא"כ הוא דבר שתלוי בבריאת אור. ולכן במוצ"ש, שאז עיקר תחילת בריאת האור, ראוי להתענות באותה שעה עד שיבדיל ויברך על האור.

8. דסברי דברייתא דכל הטועם מיתתו באסכרה היינו חוץ ממים. תוד"ה לא קפדי.

השמשות. וגבי הבדלה לא אמרינן שתהא לגמרי כקידוש אלא בהא שצריך להפסיק בשבילה כשם שצריך להפסיק בשביל קידוש. ומסקינן דאינה קובעת להפסקה כלל.

6. רש"י. והמרדכי כתב שבאכילה אי"צ להפסיק כי כל הסעודה נחשבת כדבר אחד אבל בשתיה כל כוס וכוס נחשב בפני עצמו והוי כתחילת שתיה, וכע"ז בתוד"ה אבל.

ויש ראשונים שכתבו הטעם שפוסק בשתיה משום שאסור לשתות משקה הראוי להבדיל עליו קודם הבדלה כדי שיהא היכרא להבדלה.

7. מדה כנגד מדה הוא השביע גרונו, יחנק.

דאי לא קידש מאורתא מבערב — מקדש למחר?!

אמר ליה רב נחמן בר יצחק: "דאי" לא קתני! התנא מדבר רק במקרים רגילים ולא בא להורות לנו דינו של אדם שפשע, או שבמקרה לא קידש בזמן, ולא קיים דברי חכמים.⁽⁹⁾

איתיביה מהא דתניא: כבוד יום וכבוד לילה — כבוד יום קודם. מי שאין לו בשבת מספיק יין או מיני מגדים גם ללילה וגם ליום, עדיף שישאיר אותם ליום.⁽¹⁰⁾

ואם אין לו אלא יין לכוס אחד בלבד — אומר עליו בליל שבת קידוש היום, ולא קה-ב ישאירנו למחר לשתותו לכבוד היום באמצע הסעודה. מפני שקידוש היום קודם לכבוד יום.

ואם איתא שאפשר לקדש כל היום כולו — לישבקה, ישאיר את הכוס עד למחר, וליעביד ביה תרתי! יקדש עליו, ויקיים בזה גם מצות כבוד היום [במקצת, אעפ"י שאינו שותהו בתוך הסעודה]⁽¹¹⁾?

אמר ליה רב נחמן בר יצחק: הכיבה מצוה בשעתה! שהרי מצינו שמקריבין על המזבח

10. הטעם משום שמה שאמר להם לישראל "אכלוהו היום" רק ביום השבת. ר"ש סיריליא ירושלמי ברכות סוף פ"ז.

ויש שכתב הטעם, משום דאפקיה רחמנא בלשון יום דכתיב "אכלוהו היום". חסדי דוד על התוספתא ברכות פ"ג.

ואחרונים הקשו מכאן על הסוברים שאין להניח מצוה קלה הבאה לידו כדי שיוכל לקיים לאחר מכן מצוה יותר גדולה, היות שאין מעבירין על המצוות. שהרי לפי זה היה צריך להעדיף כבוד לילה שהוא כבר בא עתה.

ותירצו עפ"י החכם צבי, שהכלל הזה נאמר רק בשתי מצוות, אבל באותה מצוה מותר לדחותה לאחר זמן כדי לעשותה יותר מן המובהר. והכא נמי סעודת שבת כולן נחשבות למצוה אחת.

1. ובלילה יאכל בלא קידוש. ואין איסור בדבר הואיל ומניעתו מהקידוש הוא כדי לקיים בו מצוה אחרת של כבוד היום. מאירי.

9. הרא"ש בברכות פ"ג סימן ב] הביא מחלוקת ראשונים במי שהיה אונן במוצ"ש אם חייב להבדיל למחר.

ובמנ"ח מ' ל"א ביאר שהמחלוקת היא אם הבדלה שלאחר מוצ"ש הוא בתורת תשלומין למוצ"ש, וממילא אם היה פטור בעיקר הזמן אינו חייב להשלים. או שעיקר החיוב נמשך עד יום רביעי בשבת. וכיון שחזר ונתחייב במשך הזמן הזה חייב להבדיל.

וכתב עוד, שמאחר שבסוגיא דין מדמינן דין קידוש להבדלה, משמע שגם גדר הדין דמקדש והולך כל השבת תלוי בפלוגתא זו, האם היום הוא תשלומין ללילה או שעיקר החיוב נמשך כל היום.

ועוד כתבו האחרונים, שבשאלה זו תלויה גם המחלוקת שהובאה בטור או"ח סי' רע"א במי שלא קידש בלילה במזיד אם יכול לקדש ביום. שאם הזמן הוא כל היום אין הבדל בין שוגג למזיד. אך אם היום הוא רק בגדר תשלומין הרי יש לדמותו לתפילה, שאם הזיד ולא התפלל אין לו תשלומין. ורק דשכח או נאנס יש לו תשלומין.